

Runo vallan, viestinnän ja sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä varhaisella uudella ajalla

**Arne Jönsson, Valborg Lindgårde, Daniel Möller, Arsenii Vetushko-Kalevich (toim.):
*Att dikta för livet, döden och evigheten. Tillfällesdiktning under tidigmodern tid. Göteborg
& Stockholm: Makadam Förlag, 2020, 832 s.***

”Kun tilapäärinouden tutkimushistoriaa katsoo taaksepäin – mitä tilapäärinoudesta on sanottu ja mitä siitä on oltu mieltä – syntyy vahva vaikutelma siitä, että laji on alinomaa ollut löylytyksen kohteena eikä sitä koskaan ole arvostettu.” Näin ruotsalainen tutkija Stina Hansson tiivistää tilapäärinouden tutkimushistoriaa johdantoartikkelissaan teoksessa *Att dikta för livet, döden och evigheten. Tillfällesdiktning under tidigmodern tid* (2020). Tilapäärinoudeksi nimitetään runoutta, joka on laadittu jonkin tilaisuuden johdosta tai jotakin tilaisuutta varten ja usein omistettu jollekin henkilölle. Vanhemmassa tutkimuksessa on puhuttu myös *tilapäisrunoudesta*. Molemmat käsitteet ovat vakiintuneita mutta virheellisiä: oikeampaa olisi puhua tilannerunoudesta, tilaisuusrunoudesta tai henkilö- ja juhlarunoudesta.

Tilannesidonnainen runous on vuosisatojen ajan kuulunut tavallisimpiin ja tunnetuimpiin kirjallisuuden lajeihin. Se on myös saanut osakseen paljon arvostelua. Kritiikkiä esitettiin jo 1500-luvulla ja enenevässä määrin 1700-luvulla, jolloin tilapäärinouden asema nopeasti mureni uuden romanttisen runouskäsityksen vakiinnuttaessa asemiaan. Kuten Stina Hanssonin artikkelista käy ilmi, kritiikin taustalla on paitsi taidekäsityksen murros, myös tarve erottaa amatöörikynäilijät todellisista taitajista. Koska runoileminen oli kaikkien – tarkemmin sanottuna kaikkien oppineiden miesten – alaa, asian harrastajia oli moneen lähtöön. Kritiikki kertoo lajiin liitettyjen mielikuvien lisäksi runoilijanroolin ammatillistumisesta ja elitisoitumisesta. Kriitikot itse luonnollisesti katsoivat aina edustavansa kirjoittajien parhaimmistoa. (Hansson 2020, 23–25.)

Att dikta för livet, döden och evigheten -kirjan tavoitteena on koota yhteen uutta tutkimusta varhaisen uuden ajan tilapäärinoudesta. Aiheesta on viimeisen 20 vuoden aikana julkaistu Ruotsissa jonkin verran, joten tuoreimman tie-

don kokoaminen yhteen niteeseen on tervetullutta. Suurin osa artikkeleista käsittelee Ruotsin alueella julkaistua runoutta. Vertailukohtaa ja laajempaa kulttuurista kontekstia tuovat artikkelit, jotka käsittelevät esimerkiksi tilapäärinoudon varhaista esiintymistä Virossa ja Liettuassa, islantilaisia hautarunoja tai latinan- ja kreikkankielistä humanistirunoutta. Artikkeleita on myös arkkiveisuista, kirjapainotaiteesta sekä musiikista.

Kirja on järkälemäinen tiiliskivi: tutkimusta esitellään 28 kirjoittajan ja 42 artikkelin voimin. Osallistujia on Pohjoismaista, Saksasta ja Virosta, mikä onkin luonteava – Ruotsin valtakunnan rajat ulottuivat sen suuruuden päihinä 1600-luvulla Baltiaan ja Saksaan saakka. Ruotsinkielisten artikkeleiden lisäksi kirjassa on artikkeleita tanskaksi, saksaksi ja englanniksi.

Kirjan kiinnostavimpiin artikkeleihin kuuluvat tekstit, jotka käsittelevät aiemmin ylenkatsottuja tai vähälle huomiolle jääneitä aineistoja, kuten runomuotoisia anomuskirjelmia, joista Kristiina Savin kirjoittaa. Tavallisia pyynnön aiheita olivat ylennykset, palkkojen maksu sekä akateemiset rahoitukset. Anomusjärjestelmä oli osa ajan poliittista kulttuuria ja vakiintunut viestintäkanava alamaisten ja hallinnon välillä. Savin tarkastelee rinnakkain kansankielistä ja latinankielistä aineistoa ja yhdistelee retorista analyysiä sosiaalishistoriallisiin ja kulttuurihistoriallisiin lähestymistapoihin. Valborg Lindgården laaja artikkeli puolestaan sisältää valtavasti uutta tietoa sekä kronologisen luettelon uudenvuodenrunoista, jotka tunnettiin nimellä *strena*. Suurvalta-ajan tutkijoille tarpeellinen on myös Östen Hedinin artikkeli ja luettelo Kungliga biblioteketin tilapäärinoudon kokoelmasta.

Christina Svenssonin artikkeli Esaias Tegnérin tilapäärinoudesta vie 1800-luvulle ja romantiikan aikaan. Vaikka tilapäärinoudus näyttäytyi jo vanhentuneena romantiikan estetiikan kontekstissa, Svenssonin mukaan tapaan onnitella runolla oli niin syvään juurtunut sosiaalinen käytäntö, että se säilyi elinvoimaisena kirjallisen maailman muutoksista huolimatta (Svensson 2020, 87–88).

Tilapäärinoudon keskeisiin tehtäviin kuului kohteensa ylistäminen, mutta runoja käytettiin myös epäsuoriin poliittisiin kannanottoihin ja jopa suoraan solvaamiseen ja häpäisemiseen, kuten vaikkapa silloin, kun elossa olevista henkilöistä laadittiin rienaavia hautarunoja. Useat kirjan artikkeleista paneutuvat tilapäärinoudon poliittisiin ulottuvuuksiin. Elena Dahlberg tarkastelee tanskalaisten Kaarle XII:sta laatimia herjaavia epitafeja, joihin Ruotsista luonnollisesti vastattiin runon muodossa. Kiinnostavaa poliittista luentaa tilapäärinoudesta tekee myös Nils Ekedahl, joka tulkitsee viattomalta näyttävää häärunoa Kaarle X Kustalle ja Hedvig Eleonoralle kannanottona kuninkaan sotaisaan politiikkaan. Ekedahlin sanoin hääruno on ”ase sisäpoliittisessa valtakamppailussa.” (Ekedahl 2020, 619.)

Antoisimpiin artikkeleihin lukeutuu myös jo mainittu Hanssonin johdantoartikkeli, joka tarjoaa näkemyksellisen katsauksen alaan. Hansson nostaa esiin kaksi merkittävää taitekohtaa tilapäärinoudon tutkimuksessa. Ensimmä-

mäinen on barokin ajan kirjallisuuden uudelleenarviointi, joka alkoi Saksassa 1950-luvulla. Toinen on kiinnostus klassiseen retoriikkaan, joka virisi uudelleen 1960-luvulla. Retoriikkaan perehtyminen antoi 1600-luvun runouden tutkijoille välineitä irrottautua vallalla olleista romantiikan paradigmoista. (Hansson 2020, 27.) Kolmantena käänteentekevässä vaiheena voisi ruotsalaisen tilapäärinoudon tutkimuksen osalta täydellä syyllä mainita Hanssonin oman mittavan työn, joka on keskittynyt repertuaarirunouden käsitteen kehittelyyn.

Kirjassa on täyspitkien tieteellisten artikkeleiden lisäksi kuusitoista lyhyttä artikkelia, joista monet ovat kirjan parissa suuren urakan tehneiden Daniel Möllerin ja Valborg Lindgården käsialaa. Tiivis muoto voi tulla yllätyksenä, sillä artikkelityyppjä ei ole eroteltu toisistaan. Sinänsä laajempien ja suppeampien tekstien vuorottelu toimii hyvin. Lyhyet artikkelit ovat erinomaisia levähdyspaikkoja lukijalle. Ne tarjoavat paljon tietoa pienessä muodossa sekä kiinnostavia ja usein viihdyttäviäkin silmäyksiä uusiin aineistoihin ja aiheisiin.

Laajuudessaan *Att dikta för livet, döden och evigheten* poikkeaa aiemmista tilapäärinoudon esityksistä. Kuvatoimitus, josta vastaa Valborg Lindgårde, on huolella laadittu ja täydentää oivallisesti artikkeleita. Hyljeksitystä runon lajista on koottu poikkeuksellisen komea kirja.

Eeva-Liisa Bastman